

Een menselijke cel maakt soms wel vijf miljoen eiwitten per minuut. Via een complex transportsysteem worden die eiwitten allemaal naar een bepaalde plaats in de cel gebracht om hun specifieke functies uit te oefenen. De kersverse Nobelprijswinnaar voor de geneeskunde, Günther Blodel, heeft verklaard hoe dat eiwitverkeer wordt geregeld, hoe de cel weet waar al die verschillende eiwitten naar toe moeten. Wie over zijn onderzoek naar het leven in de cel leest, ziet al snel beelden voor zich van een drukke wereldstad, stampvol economische activiteit. En dan te bedenken dat wij van zulke metropolen er maar liefst 150 miljoen hebben in iedere gram van ons lichaam.

Het is niet te bedenken. Zoals ook niet te bevatten is dat de zon 150 miljoen kilometer van de aarde af staat en toch op exact de goede afstand. Want op de evenaar sterf je van de hitte en op de polen, die maar 6500 kilometer verder van de zon vandaan liggen, vries je dood. Alleen daar tussenin is te leven.

Wij leven in een kleine marge tussen het onvoorstelbaar grote en het onvoorstelbaar kleine. Maar gelukkig zijn er mensen, altijd al geweest, die weigeren zich bij het onvoorstelbare neer te leggen.

Antonie van Leeuwenhoek was zo iemand. Microscopen waren er nog niet in het midden van de zeventiende eeuw, en daarom maakte hij ze zelf. Hij slaagde erin lenzen te slijpen die tot 500 keer vergrootten, en daarmee onthulde hij een wereld die altijd aan het oog van de mensen onttrokken was geweest: bacteriën, spiervezels, zaden, rode bloedlichaampjes. Zijn loopbaan is het verhaal van een lakenhandelaar die overstapte op slootwater, en daarin een nieuwe tak van wetenschap ontdekte, de microbiologie.

Toen Giny Vos werd uitgenodigd om een kunstwerk te ontwerpen voor op het nieuwe gebouw van Naturalis, is ook zij in het slootwater gedoken - al ging het haar meer om het opvissen van een nieuw beeld dan van nieuwe wetenschap. Toch moet haar houding overeenkomsten hebben vertoond met die van Antonie van Leeuwenhoek, even aangewezen als die was, met zijn niet-weten schappelijke scholing, op zijn weetgierigheid en oplettende blik. In 1674 ontdekte hij in slootwater hetzelfde wimperdiertje dat nu onder de microscoop van Giny Vos werd uitverkoren om deel te gaan uitmaken van haar kunstwerk, samen met negen andere eencellige organismen.

Eencellig leven, en dan nog wel in water, is leven in oervorm. Zonder water zou er geen leven zijn, noch het leven van eencelligen als het wimperdiertje, noch dat van tienduizendmiljardcelligen als de mens. Het kan geen kwaad om op de toren van Naturalis, dat zich bezighoudt met het systematiseren en conserveren van dode materie, een kunstwerk te laten uitbazuinen dat ook in dit museum in wezen alles draait om leven.

De tien eencelligen die figureren in *Lust for life*, zoals Giny Vos haar kunstwerk heeft genoemd, zijn in de loop van het werkproces een soort huisdieren voor haar geworden. Turend door de microscoop heeft ze hun specifieke bewegingen bestudeerd en uitgetekend, zij heeft ze karakters toegekend en koosnaampjes gegeven: Wimper voor de wimperdiertjes, Panto voor de pantoffeldiertjes, Dia voor de diatomeeën (kiezelalgen), Gruna voor de groene algen, en zo verder. Nadat ze de diertjes zo precies mogelijk had beschreven begon ze interacties te bedenken, nu eens aanvallen, de volgende keer knuffelen, dan weer liever ontwijken. Gaandeweg ontstond er een choreografie, waarbij ook een studie werd gemaakt van dansvoorstellingen. Hoe bewegen dansers, wat brengt lijn in een dans, hoe komt er spanning? Dat alles heeft geleid tot de digitale dans der eencelligen die nu te zien is op de Naturalistoren.

De dans speelt zich af op een toneel in de vorm van het Victoriameer. Om die vorm te bepalen keek de kunstenaar naar waterplassen, zowel op straat als in atlasen. Het Victoriameer, gelegen tussen Oeganda, Kenia en Tanzania, anderhalf keer zo groot als Nederland, had verreweg de mooiste vorm. Bovendien was dat meer een natuurlijk laboratorium voor biologen, doordat er zich evolutieprocessen afspeelden die door een unieke samenloop van natuurlijke omstandigheden nergens ter wereld zo goed te bestuderen waren. Er kwamen honderden soorten voor van een vis met de naam furu, soorten die weliswaar onderling zeer verschillend waren, maar allemaal dezelfde stamvader hadden. Tot er op een dag een emmer nijlbaars in het water werd leeggegooid, vissen die zich razend snel voortplanten en het meer in hoog tempo begonnen leeg te eten: een ecologische ramp van ongekende omvang - lees het indringende boek *Darwins hofvijver* van de schrijver/ bioloog Tijs Goldschmidt. Er waren, kortom, redenen genoeg voor Giny Vos om behalve voor het bewogen leven van haar Dia's en Panto's, ook even aandacht te vragen voor bloeitijd en verval van het Victoriameer.

Misschien was Giny Vos in plaats van kunstenaar wel liever wetenschapper geweest. Ze kan jaloers zijn op de doelgerichte beweging van wetenschappers, die stapje voor stapje dichterbij een waarheid komen. Die jaloezie hangt samen met haar gevoel dat er in de wetenschap veel belangrijkere ontwikkelingen gaande zijn dan in de kunst. Als kunstenaar maak je je eigen vraagstelling, met als gevolg dat er eigenlijk niets kan mislukken. In de wetenschap kan dat heel goed en dat is wel zo prettig, want alles wat dan niet mislukt heeft ook werkelijk de glans van een ontdekking, van een nieuw feit dat zelfs geldt voor degenen die er niet in willen geloven. Daarom wil Giny Vos de kunst zoveel mogelijk bedrijven op de manier van de wetenschap. Ze wil geen oncontroleerbare onzin verkondigen, ze wil verifiëren.

Ze staat daarin niet alleen. Er loopt een lange lijn door de geschiedenis van kunstenaars die zich tevens wetenschapper voelden, Leonardo da Vinci is het klassieke, nog lang niet uitgewerkte voorbeeld. Juist de laatste tijd lijken kunstenaars die echt iets willen zeggen weer vaak een onderzoekende, verifiërende houding aan te nemen. De belangstelling voor de wereld zoals die is neemt toe, ten koste van de expressie van de eigen innerlijke roerselen.

Een voorbeeld is de Japanner Yukinori Yanaki, die in een van zijn werken heel precies de gangen van een mier vastlegt. De tekening in kwestie is ontstaan doordat de kunstenaar met zijn viltstift een mier op de voet volgde die hij liet rondlopen op zijn tekenvlak.

Iets soortgelijks geldt voor een aantal werken van de Nederlander Raymond Cuypers. Hij zat voor de televisie tijdens voetbalwedstrijden, en maakte tekeningen door de gangen van een aantal spelers vast te leggen. Hun bewegingen over het veld bepaalden de beweging van de tekenende hand op het papier.

Zoals Yanaki zijn mier en Cuypers zijn voetballers, zo volgde Giny Vos de gedragingen van haar eencellige organismen. Zij volstond alleen niet met de zuivere vastlegging, ze trok haar observaties ook weer uit hun verband om er haar eigen vorm aan te geven. Ze heeft niet louter de volger willen zijn van haar proefdiertjes, maar duidelijk ook hun regisseur. Net als de moderne biotechnoloog houdt ze er wel van om een beetje voor God te spelen.

Zij vertelt niet van de eencelligen zoals Antonie van Leeuwenhoek dat al heeft gedaan, net zomin als Mondriaan van de molens en de bomen vertelt op de wijze van de Hollandse landschapschilders uit de zeventiende eeuw. Mondriaan vertaalde de molens en de bomen in primaire kleuren, in lijnen en ritmes, om aldus, niet meer afgeleid door hun franjes, tot hun kern door te dringen. Giny Vos op haar beurt vertaalt het leven van de eencelligen, maar dan in computergestuurde lichtjes die aan en uit gaan. Zij lijkt daarbij niet zozeer tot een kern te willen *doordringen* als wel van de Naturalistoren te willen schreeuwen dat haar diertjes, met dat lichaam van slechts één cel, de kern *zijn*. De kern van ons aller leven. Wij worden geboren, wij springen en dansen in het rond en dan is het weer voorbij. En wij zijn tevreden als wij na afloop kunnen zeggen: 'Het is gezien, het is niet onopgemerkt gebleven.'

Giny Vos heeft er voor gezorgd dat het leven van de eencelligen niet onopgemerkt zal blijven. Dankzij haar prikken zij, tweeduizend keer vergroot, veel groter dus dan Antonie van Leeuwenhoek ze zag door zijn microscoop, boven Leiden. Zoals de mensen die zich dagelijks wel beslommeringen door de stad bewegen, vroeger als vanzelf omhoog keken naar de verstrikkende tijd op de klokrentoren, zo zouden ze in Leiden voortaan even vanzelfsprekend omhoog moeten blikken naar de levenslust op de Naturalistoren. En het mooiste zou zijn dat ze, als ze dan weer doorlopen, heel even voelen dat het in hun eigen lichaam tienduizendmiljardvoudig danst.